

Marija Selak

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
marija.selak@gmail.com

Ontološki status rata u medijski posredovanoj zbilji

Sažetak

Polarizacija između rata i mira u tradiciji filozofijske misli, poglavito u ontološkoj artikulaciji, često se veže za razlikovanje dobra i zla. U tome smislu, mir kao apsolutno i nepromjenjivo stanje zadobiva kategoriju dobra, dok rat kao promjenjivo stanje uz sebe veže nesavršenost ljudskoga svijeta i njemu pripadno metafizičko zlo (Leibniz). No shvati li se zlo kao praktičan problem (Svendsen), moguć je razgovor o inteligenciji zla (Baudrillard) te se postavlja pitanje o tome do koje se mjere treba uključiti u borbu za njegovo suzbijanje. Na tome tragu, u ovome radu promotrit će se neka od suvremenih tumačenja zla s naglaskom na novonastala sredstva borbe koja su često posredovana i potencirana različitim vrstama medijske manipulacije (terorizam). Istraživanje će poslužiti za pobliže određenje ontološkog statusa rata u medijski posredovanoj zbilji.

Ključne riječi

rat, zlo, Jean Baudrillard, terorizam, mediji, ontologija, teodiceja

Uvodne napomene

Polarizacija između rata i mira u tradiciji filozofijske misli, poglavito u ontološkoj artikulaciji, često se veže za razlikovanje dobra i zla. U tome smislu, mir kao apsolutno i nepromjenjivo stanje emanacija je dobra, dok rat kao promjenjivo stanje uz sebe veže nesavršenost ljudskoga svijeta i njoj pripadno metafizičko zlo (Leibniz). Rat je, pritom, istovremeno izraz postojanja zla i rat protiv njega. Što će biti označeno zlim ovisi, dakako, o onima koji u rat stupaju, točnije o onima koji ga imaju moć proglasiti. Posljedično, u tradicionalnom manihejskom pristupu zlo se obično pojavljuje kao vrhovni označitelj neprijatelja u obama suprotstavljenima taborima. Ono čega se mi bojimo je zlo: ono što je zlo, toga se bojimo, konstatira Bauman,¹ odnosno, da se poslužimo Baudrillardovim riječima, »mi držimo monopol nad procjenom dobra i zla«, što znači da se jedino »slobodan i odgovoran izbor može podudarati s našim moralnim zakonom«.² Neprijateljskome zlu, dakako, konfrontirano je dobro koje izvire iz vlastite strane. Takva jasna polarizacija između dobra i zla preduvjet je borbe jednako kao i mogućnosti pobjede, dobra. No percepcija terorizma u zapadnom svijetu poništava tu klasičnu dihotomiju. Baudrillard

¹ Usp. Zygmunt Bauman, *Liquid Fear*, Polity Press, Cambridge 2006., str. 54.

² Jean Baudrillard, *Power inferno*, preveo Marin Andrijašević, Meandar, Zagreb 2003., str. 48–49. Baudrillard, također, ističe da je naša predrasuda takva da sloboda podrazumijeva izbor dobra. Usp. ibid.

terorističku mržnju prema Zapadu vidi kao posljedicu nasilja dobra, kao mržnju poniženosti zbog nemogućnosti vraćanja dara. »Oštroumnost zla« sastoji se od toga da ono jača istodobno s dobrim.³ Na poniženje odgovara se poniženjem pa je 11. rujna poniženje zato što mi taj »dar« ne možemo uzvratiti.⁴ Takvo je nasilje dobru imanentno jer da postoji uzvrat ili da se on očekuje, onda govor o dobru kao izrazu nesebičnosti ne bi bio moguć.⁵

»Dobro ne umanjuje Zlo, niti suprotno, uostalom: oni su istodobno nesvodivi jedan na drugoga i nerazdvojni. Zapravo, dobro bi moglo poraziti Zlo jedino ako prestane biti dobro, jer samim preuzimanjem svjetskog monopola moći, ono donosi i povratak plamena proporcionalne nasilnosti.«⁶

Nadalje, u *društvu poze*,⁷ koje terorizam definira samoskrivljenim, odigrava se i drugačija zamjena teza: zlo neprijatelja promatra se kao rezultat našega vlastitoga (kolonijalističkoga) zlog djelovanja koje, na tragu rousseauovski shvaćene kulture, prekriva pravu, nevinu prirodu osvetničkog Drugog. Stoga Baudrillard upozorava da nije u pitanju sraz civilizacija ili religija, nego je riječ o temeljnom antagonizmu koji je, kroz »sablasi Amerike« i »sablasi islama«, kao globalizacije koja se suprotstavlja terorizmu, zapravo primjer »pobjedničke globalizacije uhvaćene u koštac sa samom sobom«.⁸

Namjera je ovoga rada pokušati ukazati na to kakve su posljedice sukoba globaliziranoga svijeta sa samim sobom, koji definira zamučivanje razlike između dobra i zla i njima pripadnih krivnje i odgovornosti. To se *stanje samouništenja* može detektirati na dvjema razinama: (1) interiorizaciji terora kroz teror sigurnosti i (2) medijskoj reprezentaciji terorističke zbilje u kojoj se umreženost razotkriva kao ranjivost. Njihovo će promišljanje, prvenstveno, ali ne isključivo, na tragu Baudrillardove filozofije, poslužiti da bi se u zaključku rada pristupilo pitanju: Može li se uopće govoriti o ontološkom statusu rata u medijski posredovanoj zbilji? Tome će prethoditi razmatranje pretpostavki ovako omeđenoga samouništenja, točnije ukazivanje na teodicejski pokušaj opravdanja zla u svijetu koji možemo pronaći u nekim zapadnjačkim⁹ interpretacijama terorističkih napada.

Zapadnjački pogled na terorizam kao teodicejsko opravdanje zla u svijetu

Čim postavimo pitanje o tome odakle uopće terorizam danas, problem modernog terorističkog rata prelazi u domenu teodiceje i sa sobom nosi sve njoj pripadne dileme.

»*God bless America* postalo je: Bog nas je konačno kaznio.«¹⁰

U tom smislu, pokušaj opravdanja terorističkog zla u svijetu bazira se na onome što možemo okarakterizirati kao frojdotsko detektiranje njegova izvora gdje

»... sve potječe od toga što je davao imao nesretno djetinjstvo pa ga ne možemo optužiti za opakosti kad samo radi prljavi posao prema planovima Providnosti čiji je tek instrument.«¹¹

Zapad, naime, pati od potrebe ispravljanja prošlosti¹² i »sindroma beskrajnog historijskog kajanja«¹³ zbog čega je, kao onaj koji je (su)odgovoran za »pobunu«, razotkrivanjem vlastite krivnje spreman iskazati (djelomično) razumijevanje za terorističke napade. Na tom tragu, Ellul pojašnjava da nam kolonizatorska prošlost nameće krivnju, što se manifestira i u intelektualnome djelovanju, u kojemu on primjećuje »naklonost prema svemu afričkom, svemu magrepskom itd«. ¹⁴ Prema Ellulu, mi se osjećamo krivi zbog Alžirskoga rata,

stoljetnoga poricanja vrijednosti muslimanskoga doprinosa civilizaciji i porasta useljene radničke populacije arapskog podrijetla.¹⁵ Havel manifestacije ove krivnje pronalazi i u orijentalistici, za koju smatra da je izraz nazadovanja znanosti, vidljiv s jedne strane u »razumijevanju Bliskoga istoka zaštopanoga saidovskom eshatologijom«, a s druge u onima koji »političku korektnost, aktivizam i ideološku ispravnost stavljaju ispred metodološke ispravnosti«. ¹⁶ Takav teodicejski pokušaj opravdanja Boga na svjetskom sudištu, racionalizacija terorističkoga čina omogućena primatom razuma na Zapadu, suprotstavlja se uvjerenju da ne postoji racionalni red u svemiru, nego samo očitovanja Božje volje. Zapad, koji svoju nadogradnju temelji na sekularizmu, gubitnička je strana u sukobu s radikalnim islamističkim terorističkim organizacijama čija je politika primarno teološka, zbog nerazumijevanja njihove motivacije.

3

Usp. Jean Baudrillard, *Duh terorizma*, prevela Vanda Mikšić, Meandar, Zagreb 2003., str. 18.

4

Usp. J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 88–90.

5

U svojim predavanjima o zlu, Hannah Arendt ističe da dok zlo zahtijeva introspekciju da bi se suzbilo, dotle dobro djelovanje, da bi bilo istinsko, mora je zaobići. Slično tome, Kant podsjeća na razliku između legalnosti i moralnosti, na to da ono što ima sebičnu motivaciju, primjerice dobro djelo učinjeno radi priznanja zajednice, ne može biti smatrano dobrim, neovisno o njegovim pozitivnim posljedicama.

6

J. Baudrillard, *Duh terorizma*, str. 19.

7

U tom smislu, sintagma *društvo poze* podrazumijeva, kako i izbor riječi usmjerava, nedostatak stava kao manjak suštinskog sadržaja, zbog čega je moguća laka izmjena poze. Točnije, riječ je o nekoj vrsti introspektivne, samokritičke prilagodljivosti koju karakterizira neodlučnost u razlikovanju dobra i zla te, važnije, kontradiktornost unutar vlastitih stavova. Navedeno se manifestira premještanjem krivnje sa samih terorista na vlastitu kulturu i glorifikacijom svega što je izvan te kulture, o čemu će biti više riječi u nastavku teksta. Nadalje, unutarnja proturječnost izlazi na vidjelo u tome da »sekularizirani Zapad« počiva na kritici i pokušaju nadilaženja religijskih (kršćanskih) temelja, dok se ta ista kritičnost ne primjenjuje u jednakoj mjeri na islam, čije se propitivanje olako etiketira ksenofobnim iako je neupitno da, kao i svaka monoteistička religija, počiva na metafizičkim pretpostavkama. Na tom tragu, sukob »sekulariziranog Zapada« i terorističkih islamskih fundamentalista može se uvjetno okarakterizirati kao sukob *društva poze* i *društva stava*. Očekiva-

no, *društvo stava* ukazuje na identičnost stava i nastupa kakvo je praćeno nemogućnošću prilagodbe. Jednostavno rečeno, za teroriste nema dvojbe tko je kriv i koga treba kazniti.

8

J. Baudrillard, *Duh terorizma*, str. 16.

9

Zapad je uvjetni pojam koji se, u nedostatku boljega izraza, na ovom mjestu koristi uvažavajući obrađenu literaturu u kojoj je on tek djelomično geografski pojam. Takav se najčešće povezuje uz teritorij Amerike, pa i Europe, a prvenstveno označava nešto što bismo mogli okarakterizirati kao (vrijednosni) sustav koji je cilj terorističkih napada.

10

J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 40.

11

Jean Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, preveo Leonardo Kovačević, Naklada Ljevak, Zagreb 2006., str. 148.

12

Kako Baudrillard ističe, to je danas vidljivo i u pokušaju genetičkoga ispravljanja svih nedostataka ljudske vrste, gdje je cilj biološko i demokratsko savršenstvo vrste. Ibid., str. 139–144.

13

Ibid., str. 142.

14

Jacques Ellul, *Islam i judeokršćanstvo*, preveo Marko Gregorić, Izdanja Antibarbarus, Zagreb 2007., str. 35. Ellul, kako sam za sebe kaže, »zlobno« opaža da se osjećaj krivnje pojavio tek nakon što je Zapad bio pobijeden. Usp. ibid.

15

Usp. ibid., str. 71.

16

Boris Havel, »Orijentalistika unplugged«, *Europski glasnik* 20 (2015), str. 67–78, str. 77.

»Sve dolazi od toga što je Drugo, kao što je Zlo, nezamislivo. Sve dolazi od nemogućnosti da se dokuči Drugoga – prijatelja ili neprijatelja – u njegovoj radikalnoj drugosti, u njegovoj čudnovatoj nepomirljivosti.«¹⁷

Naime, zapadnjačko obožavanje vlastitoga biološkoga života¹⁸ konfrontirano je njegovim apsolutnim nijekanjem koje pronalazimo kod bombaša samoubojice. Kako objasniti Zapadu, koji glorificira puki biološki život, da za ikoju ideju vrijedi umrijeti?¹⁹ Upravo je to način na koji teroristički činovi, prema Baudrillardu, ubijaju Zapad.

»Smrt protiv smrti, dakle, ali preoblikovana simboličkim zalogom.«²⁰

Zapad teško može voditi borbu na terenu simboličkih izazova i smrti jer je smrt izbacio iz kulture.²¹ Zapadni je cilj izostanak mrtvih,²² zato i smrt jednoga ima toliku snagu, odnosno odatle proizlazi mogućnost manipulacije i izazivanja šoka prikazima pogubljenja. Time što je Zapad sebe stavio na mjesto Boga (Božje svemoći i apsolutne moralne legitimnosti) postao je suicidalan i objavio rat samome sebi.²³

Tako je, u retroaktivnom pokušaju teorijskog pozicioniranja terorističkoga napada u Parizu u studenom 2015., moguće zaključiti da se on izdvaja od napada koji su mu prethodili jer potvrđuje koordinate polja simboličke borbe na kojemu se odvija bitka koja se tiče sustava vrijednosti sukobljenih strana. Izabiranjem petka 13. za dan napada na Pariz, teroristi su se ovoga puta otvoreno narugali zapadnjačkom stilu života te učvrstili dihotomiju – pravovjere–praznovjere – koja bi, prema njima, također trebala ukazivati na borbu smisla protiv besmisla.

Baudrillard upozorava da treba prihvatiti činjenicu da u drugome i u sebi možemo poštivati nešto drugo i nešto više od života; od ideala do žrtvovanja.²⁴ No ako to uspijemo prihvatiti, »kako ne biti privučen tim preobiljem što dolazi ispuniti našu prazninu«, zapitat će se Ellul i zaključiti da je na Zapadu nestao svaki moral i vjera,²⁵ što izaziva naše poštovanje prema uređenoj islamskoj religiji. U pozadini toga poštovanja stoji vlastita želja za obnovom smisla i istine. Slično, Baudrillard će reći da je

»... uspostava svjetskog sustava posljedica surove ljubomore: ljubomore kulture koja je ravnodušna i određuje se malom naspram velikih kultura; ljubomore kulture koja je bez iluzija i oslabljena naspram ojačanih kultura; ljubomore kulture u bezbožnim društvima naspram kultura i drugih oblika zajednice koji počivaju na žrtvi.«²⁶

U tom smislu, kao što Ellul ističe, reakcija na »treće širenje islama« ne treba biti ni rasistička niti ortodoksno zatvaranje. Nasilje je manjinsko, a većina islamskoga svijeta reagira njegovom osudom.²⁷ Reakcija stoga treba biti duhovna, psihološka i znanstvena.²⁸ Za Zapad, to bi značilo detektiranje vlastite bezidejnosti kao nadilaženje nesklada koji se sastoji iz odnosa među racionalnog i iracionalnog, prirode i tehnike, duhovnosti i tjelesnosti. Ako želimo govoriti o našoj ugroženosti, razloge za to ne treba tražiti samo izvana nego i u nekim unutarnjim procesima za čiji nastavak svi dijelimo odgovornost. To se prvenstveno odnosi na proces globalizacije koji asimilira sve različitosti, pritom nas svodeći na »kulturu ravnodušnosti«. ²⁹ Posljedice su globalizma, koji dovodi do univerzaliziranja svake vrijednosti, »rastapanje do nultog stupnja vrijednosti«. ³⁰ Na tom tragu, važno je podsjetiti se da se terorizam može vidjeti i kao »posebnost koja osvećuje sve ostale posebne kulture koje su uspostavu jedne jedine svjetske sile već platile vlastitim nestankom«. ³¹

S druge strane, u situaciji terorističkih napada koji se reklamiraju vjerskim sadržajem, izazov za islam predstavlja preispitivanje njegovih metafizičkih pretpostavki. Vjerski je fundamentalizam u velikoj mjeri potpomognut posrnućem gospodarskoga rasta koji nadomješta teokratska politika,³² pri čemu treba napomenuti da je suvremeni stil diktature u muslimanskim zemljama djelomično uvezen iz Europe na temelju nacističkoga i sovjetskoga utjecaja.³³ No ono što ostaje izvan uobičajene medijske diskusije, koja pretendira cijeli problem svesti na socioekonomske odnose, jest ono na što je ukazao Maaqid Nawaz, musliman, bivši terorist, a sadašnji aktivist, a to je uloga određenih interpretacija islama u opravdanju i poticanju terorizma. U kojoj mjeri islamska teologija i zakon vide rat kao životnu činjenicu koja se preporučuje ili zahtijeva ovisno o situaciji te što je pravo značenje džihada, je li on *bellum iustum* ili pak trajni rat?³⁴ Nadalje, je li riječ o unutarnjem ratu, kao samopreispitivanju, ili o pozivu na stvarnu borbu s nevjernicima? Što znači da je u islamu mučenik (šehid) onaj tko svjedoči svojoj vjeri boreći se (džihad)?³⁵ U tom smislu, temeljno je pitanje do koje mjere terorizam uzrokuje ili ukazuje na unutarnju krizu islama kao krizu koja pripada svakoj monoteističkoj religiji koja, kao takva, teško može pobjeći od svojih metafizičkih temelja.³⁶

17

J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 43. Mi, naime, ne možemo razumjeti zašto se netko ne želi pridružiti našem univerzalnome evanđelju. Usp. *ibid.*, str. 44.

18

To je vidljivo u suvremenim pokušajima nadilaženja naših bioloških granica, u ideji »poboljšanja« čovjeka uporabom tehnike i u pokušaju produženja životnoga vijeka kao dokidanja procesa starenja.

19

Marija Selak, »Slušaj svoje srce«, *H-alter* (18. 11. 2015.). Dostupno na: <http://www.h-alter.org/vijesti/slusaj-svoje-srce> (pristupljeno 13. 7. 2016.).

20

J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 47.

21

Usp. J. Baudrillard, *Duh terorizma*, str. 21.

22

Usp. *ibid.*, str. 22.

23

Usp. *ibid.*, str. 10.

24

Usp. J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 50.

25

J. Ellul, *Islam i judeokršćanstvo*, str. 36.

26

J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 86.

27

Usp. Faris Nanić, »Ontološki nesporazum«, *Europski glasnik* 20 (2015), str. 317–325, str. 319.

28

Usp. J. Ellul, *Islam i judeokršćanstvo*, str. 72.

29

Usp. J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 76.

30

Usp. *ibid.*, str. 72–73.

31

Ibid., str. 84.

32

Usp. Fouad A. Ajami, »Kako su postali stranci. Muslimani, Židovi i drugo lice 1492.«, preveli Dalibor Matić i Dalibor Vrgoč, *Europski glasnik* 20 (2015), str. 141–172, str. 166.

33

Usp. Bernard Lewis, »Europa i islam«, preveo Dalibor Matić, *Europski glasnik* 20 (2015), str. 79–115, str. 106.

34

Usp. Majid Khadduri, »Doktrina džihada«, preveo Dalibor Vrgoč, *Europski glasnik* 20 (2015), str. 189–201.

35

Usp. Anne-Marie Delcambre, »Privlačnost muslimanskog raja za mučenike islama«, prevela Ita Kovač, *Europski glasnik* 20 (2015), str. 312–316, str. 313.

36

Enes Karić, u tom smislu, podsjeća na inkluzivnost islama te razloge za pogrešna tumačenja islama pronalazi u tome što je muslimanska elita još uvijek u nastanku te se nije autentično afirmirala na Zapadu. Usp. Enes Karić, »Muslimani, kršćani i Židovi danas – susjedstvo u doba globalizacije«, *Europski glasnik* 20 (2015), str. 333–352, str. 351.

Terorizam vs. teror sigurnosti: posljedice življenja kao »očekivanja (ne)dogadaja«

Spomenuti teroristički napad u Parizu, kojemu su prethodili slični napadi u Nigeriji, Jemenu, Keniji, Bagdadu, Ankari, Tunisu, Beirutu i na brojnim drugim mjestima koja su rjeđe u fokusu ovdašnje javnosti, događaj je koji je obilježio našu nedavnu povijest. No sam čin terorizma u slučaju Pariza, jednako kao i u slučajevima koji su mu prethodili, nije završio prestankom napada. Naime, nakon njega uslijedilo je »dizanje« Europe na visok stupanj pripravnosti i stavljanje Bruxellesa, njezine prijestolnice, u poziciju »očekivanja događaja«, zbog čega su zatvoreni metroi, trgovački centri, pa i neki hoteli dok se »očekivano neočekivani« događaj ne dogodi.

U svome djelu *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti* Baudrillard uvodi razlikovanje između virtualnog i događajnog. On uzima primjer rata u Iraku gdje je »izvršena stvarna represija nad virtualnim zločinom«,³⁷ koji se odnosi na navodno iračko posjedovanje nuklearnog oružja. Sličan je primjer zatvor u Guantanamo u kojemu se drže oni kojima još nije dokazana krivnja zbog onoga što bi mogli učiniti. Rat je u osnovi obmana, virtualni *događaj nedogađaj*, reći će Baudrillard.³⁸ On nije preventivan, nego retrospektivan jer

»... pokušava isprazniti teroristički događaj 11. rujna, čija sjena lebdi nad svakom planetarnom strategijom nadzora. Poništenje događaja, neprijatelja smrti zapovijed je za nultom smrću, ali i zapovijed za sigurnosnom opsesijom.«³⁹

Načelo nesigurnosti, koje je sastavni dio »mobilnog kapitalizma«, terorizam dovršava u »totalnoj nesigurnosti«.⁴⁰ Terorizam, nositelj »apsolutnog nereda«, odigrava se na višoj razini radikalizma, on nije povijesni subjekt, nego je nedohvatljivi neprijatelj⁴¹ čija je prava pobjeda naša »sigurnosna opsjednutost« koja je »prikriveni oblik nasilja«. Time mi sami sebe teroriziramo.⁴²

Terorizam hrani antiterorizam koji pitanje sigurnosti stavlja ispred svih drugih političkih pitanja, pri čemu se širenjem nadzora i straha od terora provodi preventivni teror koji je možda i snažniji, nego sam teroristički čin. U tome, prema Baudrillardu, ima neke okrutne ironije jer globalni antiteroristički sustav u konačnici interiorizira teror u samopresudi.⁴³ Sloboda prestaje biti dio svijesti, a liberalna globalizacija realizira se u svojoj suprotnosti određenoj pokušajem apsolutne policijske kontrole, »zaštitnog terora«. Ograničenja koja nam o(ne)mogućuju slobodno kretanje naš život čine nalik onome u fundamentalističkim društvima.⁴⁴

U takvoj »zamjeni teza« u kojoj smo nesigurni dok se ne dokaže da smo sigurni, a ne sigurni dok nas nešto ne ugrozi, teroristički čin nužan je kao opravdanje prethodnog preventivnog terora te dolazi kao svojevrсни spas koji donosi razrješenje napetosti življenja u neizvjesnosti. »Živimo istodobno u teroru viška značenja i potpune beznačajnosti«,⁴⁵ stoga u nama postoji beskrajna žudnja za događajem,⁴⁶ »svetogrđna žudnja za izbijanjem zla«. ⁴⁷ Sanjali smo napad na World Trade Center, reći će Baudrillard. Zlo je naime posvuda kao »mračni predmet žudnje«, odatle toliko njegova egzorcizma.⁴⁸

Medijska reprezentacija terorističke zbilje i njezine posljedice

Nuspojava globalizacije, umreženog društva, ono je što Bauman naziva »terorom globalnog« koji proizlazi iz naše impotencije – svijesti da nemamo više stvari pod kontrolom.⁴⁹ Negativna globalizacija pervertirala je ideju otvorenog

društva u područje nesigurnosti; svijet bez granica osvijestio je ranjivost.⁵⁰ Zato je teroristima dovoljno da napadaju »malo«, ali ciljano. Baudrillard to argumentira napadom na WTC, gdje su teroristi »uboli neuralgično središte sustava«⁵¹ koje razotkriva svu krhkost Zapada jer »što se više sustav koncentrira globalno, tvoreći, u konačnici, jednu jedinu mrežu, tim više postaje ranjiv u jednoj jedinog točki«.⁵² Terorističko nasilje još je gore jer nije stvarno, nego simbolično,⁵³ zato što nas »mentalni terorizam« dovodi u stanje permanentne sumnjičavosti: odjednom svako bezopasno biće može biti potencijalni terorist.⁵⁴

Na tom tragu, Anonimusi, svjetski poznata hakerska organizacija, ispravno su detektirali gdje se pravi rat vodi i gdje ga treba dobiti: u svijetu informacija. »Mi smo masa i mediji, mreža i strujni vodič«,⁵⁵ reći će Baudrillard koji kritizira mondijalizaciju kao tehnostukturu – mrežu tehnike, trgovine, turizma i informiranja. Virtualni prostor mondijalizacijskog predstavlja ekran, mreža, imanentnost, digitalnost, prostor-vrijeme bez dimenzije.⁵⁶ Virtualnost rata nije, dakle, metafora, smatra Baudrillard, te uočava zamjenu teza u kojoj događaj informacije zamjenjuje informaciju o događaju.⁵⁷

»Informacija je uvijek već tu. U slučaju katastrofe novinari i fotoreporteri stižu prije pomoći, a kada bi mogli stigli bi i prije katastrofe. Zapravo, najbolje bi bilo izmisliti ili izazvati događaj kako bi prvi imali vijest.«⁵⁸

Što to znači za nas danas? Kao prvo, informacija o događaju mora se prezentirati primjereno duhu vremena u kojemu živimo, a individualistički i narcistički Zapad vjeruje jedino u terorizam s ljudskim licem. Njemu nije važno što su umrli ljudi, ali mu je važno da je umro Hrvat. Jednako kao što suosjeća s

37
J. Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, str. 110.

38
Usp. *ibid.*, str. 111.

39
Usp. *ibid.*

40
J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 39.

41
Usp. J. Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, str. 119–120.

42
Usp. J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 65.

43
Usp. J. Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, str. 112.

44
Usp. J. Baudrillard, *Duh terorizma*, str. 44.

45
Usp. J. Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, str. 126.

46
Ibid.

47
Ibid., str. 127.

48
J. Baudrillard, *Duh terorizma*, str. 7–8.

49
Usp. Z. Bauman, *Liquid Fear*, str. 128.

50
Ibid., str. 98.

51
J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 10.

52
J. Baudrillard, *Duh terorizma*, str. 11.

53
Ibid., str. 40.

54
Usp. J. Baudrillard, *Duh terorizma*, str. 27.

55
J. Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, str. 127.

56
J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 77–78.

57
J. Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, str. 125.

58
Ibid., str. 115.

jednim – »svojim« – Zapad očekuje da i zlo ima lice – počinitelja. No iluzija u kojoj još operira Zapad, a koja pretpostavlja da se njegovim uništenjem dobiva rat, suprotna je stvarnosti u kojoj je zlo raspršeno i dislocirano. U tome smislu, nije samo dovoljno imenovati dva ISIL-a, onaj na Bliskom istoku i onaj koji je prisutan u stanovima terorista koji su druga ili treća generacija migranata u Europi, nego je potrebno razbiti virtualnu mrežu koja je njihov temeljni *modus operandi*. Naime, jedan je, možda i manji, dio terora sam čin, a veći je strah koji se putom objavljivanja videosnimki smaknuća i njemu sličnih poruka širi pomoću interneta.

Na polju ove simboličke borbe postavlja se pitanje naše (su)odgovornosti u širenju nasilja, točnije reprodukciji terora dijeljenjem i objavljivanjem snimaka samog događaja u medijski posredovanoj zbilji. Zlo je posvuda jer »društvo u kojem više nije moguće izgovoriti zlo, preobrazilo je sve viralne i terorističke oblike koji nas opsjedaju.«⁵⁹ To je ono na što umreženi informacijski terorizam cilja i od čega profitira. *Live streaming* generacija navikla je na krvave scene iz horor-filmova, njezina su uzbuđenja intenzivna, ali kratkotrajna, a ratne posljedice, iako putem medija prisutnije nego ikada, gube se u virtualnoj stvarnosti jednakopravnog dijeljenja odlaska na zahod i pariškoga masakra, što stvarnost svodi na »prostor u kojem je sve unaprijed neutralizirano, uključujući i rat, izjednačavanjem slika i komentara.«⁶⁰ Tako je »nasilje mondijalizacijskog« zapravo nasilje sustava koji progona svaki oblik negativizma. Ono je »nasilje društva u kojem nam je virtualno zabranjeno sukobljavanje«,⁶¹ a koje rezultira »bolnim revizionizmom« stečevina modernosti i napretka, odnosno vjerskim fundamentalizmom.⁶²

Zaključno razmatranje: koji je ontološki status rata u medijski posredovanoj zbilji?

Shvati li se zlo kao praktičan problem, moguć je razgovor o inteligenciji zla kao »nasilja koje vršimo, a koje je odraz nasilja koje dosuđujemo samima sebi«⁶³ te se postavlja pitanje o tome do koje se mjere treba uključiti u borbu za njegovo suzbijanje.

S aspekta zapadnog svijeta proglašen je rat protiv terorizma koji je označen kao krajnje zlo. No rat protiv terorizma nije klasičan rat jednoga naroda protiv drugoga, nego je rat protiv sredstva borbe, zbog čega se može nazvati ratom sustavâ. U traženju uzroka ranjivosti našeg vlastitog sustava, mi teodicejski racionaliziramo zlo kao samoskrivljeno, čime bitku činimo unaprijed izgubljenom jer gubimo mogućnost razlikovanja dobra od zla, što onemogućuje ispravno usmjeravanje našega djelovanja. Stoga, uz bavljenje time kolika je naša krivnja u kolonijalnoj prošlosti, potrebno je paralelno potražiti odgovor i na pitanje o tome koje su posljedice, pa time ima (i u tome i krivnje, našeg traženja krivnje) u kolonijalnoj prošlosti kao pokušaja opravdanja terorističkih činova. U tome smislu, uputna je poruka Camusova opusa koji se može svesti na borbu protiv začaranog kruga nasilja. Naime, Camus u slučaju Alžirskog rata napominje da masacre civila mora najprije osuditi arapski pokret.

»U protivnom će relativni pojmovi nedužnosti i krivnje, koji razjašnjavaju naše djelovanje, nestati u konfuziji poopćenog zločina, čija je logika totalni rat.«⁶⁴

U ovdje razmatranom slučaju, to bi podrazumijevalo da se Zapad mora pozabaviti samim sobom, svojim unutarnjim rasapom, pukotinama na koje mu je terorizam ukazao, jednako kao i posljedicama osvajačkih pothvata, ali da time ne može i ne smije opravdavati terorističke činove jer, jednostavno rečeno,

nasilje nema opravdanja. Mi razgrćemo prošlost, ali odgovor na pitanje što je zlo nije moguće dati jer mi zlom zovemo ono što ne možemo razumjeti.⁶⁵

Može li se onda uopće govoriti o ontološkom statusu rata u medijski posredovanoj zbilji? U trenutku kada dobro i zlo, po pitanju krivnje i odgovornosti, nije moguće čvrsto odrediti, njihovom deontologizacijom, u ironijskom obratu, dolazi do ontologizacije rata koji postaje trajno i nepromjenjivo stanje, dakle prestaje biti rat. Stoga, da bismo opet imali polarizaciju između rata i mira, odnosno da bi rat mogao biti privremen, potrebno je zaobići medijsku zbilju, nadići postmodernu relativizaciju te nanovo promisliti ontologiju dobra, ali i naše (prešutno) sudjelovanje u reprodukciji ontologije zla.

Marija Selak

Ontological Status of War in Media-Represented Reality

Abstract

In the tradition of philosophical thought, especially in the field of ontology, we often link polarisation between war and peace with the distinction between good and evil. Accordingly, peace as the absolute and unchangeable condition is defined as good, while war as the changeable condition of an imperfect human world is attributed as a consequence of the metaphysical evil (Leibniz). However, if we understand evil as a practical problem (Svendsen), then the discussion shifts to the question about the intelligence of evil (Baudrillard), and the amount of our inclusion in its repression. Hence, in this paper we will observe some of the contemporary understandings of evil with the emphasis on the new modes of struggling, often intermediated by different kinds of media manipulations (terrorism). This paper will try to determine the ontological status of war in a media represented reality.

Key words

war, evil, Jean Baudrillard, terrorism, media, ontology, theodicy

59

Jean Baudrillard, *Simulacija i zbilja*, prevela Gordana V. Popović, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb 2001., str. 188. Baudrillard dalje navodi da mi izbjegavamo išta označiti zlim te iznosi primjer o tome kako se ni hendikepirani ne smiju nazvati hendikepiranima. Usp. *ibid.*, str. 189.

60

J. Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, str. 115. Uvijek je otvoreno pitanje do koje je mjere, suprotno Baudrillardu, moguće negirati stvarnost. Postoji li mogućnost izlaska iz simulakruma? Na tom tragu Klun oponira vrlo jednostavno: iskustvo smrti koje je osobno i ne može se univerzalizirati ono je što nas vraća u stvarnost. Usp. Branko Klun, »Rat i mediji – etički izazov na kraju stolje-

ća«, *Medijska istraživanja* 6 (1/2000), str. 75–87, str. 84–85.

61

J. Baudrillard, *Power inferno*, str. 80.

62

Ibid., str. 81.

63

J. Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, str. 156.

64

Albert Camus, »Protivnikovi razlozi«, *Europski glasnik* 20 (2015), str. 383–384, str. 383.

65

Usp. Z. Bauman, *Liquid Fear*, str. 54.